

kritika



A Magyar Nemzeti Galéria 19. századi állandó kiállítása
Szesztay Csanád felvétele

P. SZŰCS JULIANNA

HIÁNYBÓL ERÉNY

GONDOLATOK AZ MNG ÚJRARENDEZETT

19. SZÁZADI ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSÁRÓL

Iskolai folyosó. Magyar gyerek valószínűleg ott, a tanórák szünetében találkozik először – persze reprodukciók formájában – a *Visegráddal* és a *Tetemrehívással*, az *Egri nőkkel* és a *Majálissal*. Az identitás részeként ezek a művek éppúgy műveltségének részei lesznek, mint a *Szép Ilonka* és a *János Vitéz*, vagy mint *Toldi* és *Kárpáti Zoltán*, csak utóbbiakat, merthogy kultúránk irodalomcentrikus, már odabent, az osztályteremben magyarázzák (ha a gyerekek olaszok lennének, a képeket, szobrokat beillesztenék az órarendbe, ott ugyanis a művészet-történet elemi tantárgy).

¶ A további találkozások is a szigorúan ellenőrzött hivatalos keretek között maradnak. Az iskola folyosója után jönnek a kötelező múzeumi osztálykirándulások, a történelem tankönyvek illusztrációi és a jutalomként kapott, lakásdíszként végző albumok. Ellentmondásnak látszik, pedig nem az: a 19. századi magyar képzőművészet a magyar gyerek (majd felnőtt) számára egyszerre vált önazonosságának magasztos részévé, felettes énjének erkölcsi bizonyítékává, a hazaszeretet fenséges dekorjává, valamint az unalommal tűrt szocializációs tananyag letudandó penzumává. Egy izgalom nélküli, örömtelen és kevésbé szórakoztató látványvilág sivatagává.

¶ A Magyar Nemzeti Galéria újragondolt állandó kiállítása számolt ezzel az imprinting élménnyel. De azzal is számolt, hogy az intézmény jelenlegi keretrendszerre amúgy nehezen tőrne radikális változásokat. Bár a véleményt egy recenzió végén szokás összegezni, a megújítás jegyében a sorrend legyen ezúttal fordított. Ez a kiállítás ugyanis a *mérték diadala*, a *buktatók sokaságának elkerülése* és a *muzeális blikkfangok intelligens vállalása*. Érdemes szálára szedni a fölkinált látványt. A kiállítás tagolása merészen szakított két begyöpösödött hagyománnyal. Az egyik hagyomány több mint százéves, prototípusa egy összefoglaló művészettörténeti munka, amely a millennium után jelent meg, Szana Tamás írta, és csaknem négyszáz oldalon műnyomatokkal gazdagítva regélte el a sikerekben gazdag időszak képzőművészeti eseménytörténetét (*Száz év a magyar művészet történetéből*, Athenaeum, 1901). Talán ennek a historizáló pozitivisták módszernek köszönhető, hogy a választott művek – mint cérnaszálon a kalárisok – fényesen, de önálló karakterüktől megfosztva sorakoznak, mintegy fölfűzve a művészetén kívüli világ szálára, a körülmények hatalmára.

ez a kiállítás
a mérték diadala,
a buktatók
sokaságának
elkerülése
és a muzeális
blikkfangok
intelligens vállalása



A Magyar Nemzeti Galéria 19. századi állandó kiállítása
Szesztay Csanád felvétele



Az elsődleges szempont tehát a nemzeti történelem, a művészet pedig mi más lehetne, mint alárendelt szolgálólány, ancilla. Ez a koncepció fejezi ki a leghatásosabban ugyanis a magyar sors páratlanságát, továbbá a hazai teljesítmények semmi és senki mással össze nem hasonlítható minéműségét, a más srófra járó külvilág homályban hagyhatóságát (lásd Lyka Károly hatkötetes opusától kezdve a Galéria előzmény kiállításáig számtalan patrióta koncepciót).

¶ A másik forgatókönyvet a szellemtörténet írta. A két világháború között jelent meg Genthon István összefoglalója, amely stílusok és irányzatok szerint különítette el az emlékeket, éles cezúrákat vonva például a biedermeier és a romantika, valamint a historizmus és a realizmus között (*Az új magyar festőművészet története*, Magyar Szemle Társaság, 1935). Ha a skatulya rendszerrel a múzeumok nem is nagyon éltek – a gyűjtemények általában ellen szoktak állni a stílustörténeti formák szerinti táblázatszerű fölosztásoknak – a szakirodalom annál inkább kedvét lelta a hatásosan szortírozó technikában. Ez írja körül ugyanis a legplasztikusabban a magyar sors csöppet sem különleges karakterét, továbbá a tágabb régióra jellemző általános jegyeket. Ezúttal háttérben hagyva a történelem teremtette különös karakterológiát és előnyben részesítve a globális és transznacionális motívumokat (lásd Péter András összefoglalójától kezdve a Corvina Kiadó – egyébként kitűnő – *Stílusok-korszakok* sorozat köteteiig).

¶ Az újrarendezett kiállítás alkalmából azért érdemes e két, leggyakoribb korszak-interpretációt fölidézni, mert *Krasznai Réka*, a vállalkozás fiatal kurátora és segítőitársai (főképpen Hessky Orsolya) éppen nem alkalmazták a főntebb vázolt és merev szakmai toposzokat. Harmadik utat választottak. Tizenhét különmemű szakaszra bontva, tizennégy terem adottságait figyelembe véve járták végig a nehéz terepet. A különmeműnél nincs pontosabb szó, mert a szakaszok a legkülönfélébb alosztályokba sorolandók (Linné ettől kitérne a hitéből). Némelyike ikonográfiai természetű. *Csendéletek*, *Keleti vonzalmak*, a fénykorát élő *Portrék* tehát külön szekciót kaptak, hiszen a korabeli megrendelő és szállító főképpen efféle kategóriákban gondolkodott, ez tetszett neki igazán, ezeket akasztotta szobája falára. Ezért nyerhetett itt kitüntetett figyelmet például Donát János egész alakos tunikás arcképe bizonyos *Barkfrieder úrról* (1815), egy udvari szállítóról, úgy is, mint a széplelkű kapitalista egyik korai megjelenéséről. Vagy így kerülhetett újra reflektorfénybe Borsos József ezeregy éj hangulatú, mély tűzű színekben tobzódó *Libanoni emírje* (1843), aki nem volt más, mint egy jelmezbe öltözött és a magyar múzeumügy fejlesztéséért fáradó nagy fantáziájú exhibicionista főúr, Zichy Edmund gróf. De külön sarkot kaptak egyes művészeti műfajok is, kisebb-nagyobb vállalkozások egyaránt. Ha nem lennének itt, sérülne a dualizmusról alkotható valódi kép. Bár nem lehetett ideidézni

tizenhét különmemű
szakaszra bontva,
tizennégy terem
adottságait
figyelembe véve
járták végig a nehéz
terepet

Than Mór vagy Lotz Károly olykor fárasztó muráliáit, a vázlatok azért föl villantják valamennyire itt az állami reprezentáció foga fehérét. (Művészfestmények alfejezet) Vagy ha nem volt is túlságosan jelentős a korszak hazai éremművészete, a hangsúlyos helyen és remek installációval kivitelezett „plecsnivitrin” valamit mégis visszaadott abból a tekintélyelvű és meritokratikus hagyományból, amelyet a magyar muzeológiában először Sinkó Katalin gondolt végig az *Aranyérmek és ezüstkoszorúk* című tárlattal (Magyar Nemzeti Galéria, 1995), és ez a mostani állandó kiállítás is nyilvánvalóan sokat köszönhetett neki, posztumusz is. Mint ahogy a tárlat stílusa, szelleme, találékonysága az emlékezet szférájából más fontos mintaképeket is előhívhatott. Mindenekelőtt két, 2009-ben megvalósított időszaki tárlatot: a Petőfi Irodalmi Múzeum *Kazinczy és a művészetek* címmel kivitelezett komplex mustráját (rendezte: Gyapay László és Kovács Ida), valamint a *München magyarul* című úttörő jelentőségű művészettörténeti panorámát (rendezte: Bakó Zsuzsanna, Hessky Orsolya és Róka Enikő).

¶ Visszatérve az újratervezett állandó látványához, Krasznaiék nem rombolták le valamennyi szakmai tradíciót. Ha a művészeti szcénában éppen a történelem vitte a prímet, akkor engedtek ennek a külvilág diktálta inspirációnak is. Csak éppen a hangsúlyt az áttételekre, a hangulatra, a kódolt tartalomra helyezték. Pajzsra emelt Árpádot, Cegléden beszédet mondó Kossuthot, Andrássyt, Tisza Kálmánt, Erzsébet királynőt tehát itt kár keresni. A rendezők megelégedtek a kultikusnak tekinthető *Déva vára* (1830, Hofbauer Jánostól) vagy a vesztés forradalom ellenére is viháncoló *Lányokkal bál után* (1850, Borsos Józseftől) című vászon felmutatásával, meg persze – ahogy Fülep Lajos nevezte – a magyar tanagrakkal, a fellobbanó és gyorsan elhamvadó nemzetkarakterológiai esettanulmányok gyönyörű darabjaival (Izsó Miklóstól, 1864/70).

¶ Ha pedig az emlékanyag természete leginkább a stiláris besorolást igényelte, akkor a Nemzeti Galéria kiállítása ezt is nagyvonalúan engedte. Annak ellenére engedte, hogy az összefoglaló munkáknak csak kisebbik része legalizálta e „szellemtörténeti” kategóriákat. Biedermeier, naturalizmus, plein air tehát itt szépen néven van nevezve, noha Lyka az előbbit „táblabíró világgal”, Végvári Lajos a középsőt „Munkácsy és korával”, Németh Lajos a harmadikat pedig lakonikusan csak „realista törekvésekkel” helyettesítette.

¶ És mivel csak az ökör konzekvens: bizony hiányzik a korszak-kiállítás felcímei közül a klasszicizmus, (de azért itt mereng Ferenczy István utolérhetetlen színvonalú *Pásztorlánykája*), elmaradt a historizmus (noha a Zichy-grafikák legalább videoboxban láthatók), és nincs nyoma a szimbolizmus kiírásának sem (pedig Tóth László triptichonja beleférne abba a fiókba is). Aggódni azért nem kell: e művek másképpen is szépen megtalálták helyüket. A stíluskategóriai címkéket

a hangsúlyt az áttételekre, a hangulatra, a kódolt tartalomra helyezték, pajzsra emelt Árpádot, Cegléden beszédet mondó Kossuthot, Andrássyt, Tisza Kálmánt, Erzsébet királynőt tehát itt kár keresni



A Magyar Nemzeti Galéria 19. századi állandó kiállítása
Szesztay Csanád felvétele





A Magyar Nemzeti Galéria 19. századi állandó kiállítása
Szesztay Csanád felvétele



A Magyar Nemzeti Galéria 19. századi állandó kiállítása
Szesztay Csanád felvétele



helyettesítette ugyanis az *Itália földjén* topográfiai természetű fejezete, az *Egzotikum és erotikum* kultúrszociológiai besorolása, *A modern élet heroizmusa*, valamint az *Ember és társadalom a századvégen* című szekció szociológikus megközelítése. A rendhagyó csoportosítás külön segített például id. Markó Károly nosztalgikus idilljének (*Olasz táj táncoló alakokkal*, 1846), Székely Bertalan *Japán nőjének* (1871/2) vagy Thorma János *Szenvedőkjének* (1892). Érdekesebbek lettek. Egyedibbek. Magányosabbak.

¶ Petrovics Elek, e gyűjtemény első öre írta képeskönyvében, hogy keresgélve hazai mesterműveket a 15. századtól a 20. század első negyedéig, legnagyobb számban a 19. században találta meg kutatásának értelmét. Ha ebben az ítéletben ma már sem a szakma, sem a közönség nem biztos egészen, az mindenesetre tény, hogy a művek *számszerűségében* a korszak verhetetlen. Ahogy haladunk az időben előre, annál inkább: a kiegyenlítés értelmetlen, reménytelen és lehetetlen lett volna. Eleinte a művészeti termés gyér volt, és csak erős jóindulattal volt magyarnak nevezhető, s mire az évszázad véget ért, a kiállítóhelyeket már elöntötte a képzőművészet, úgy is mint árucikk. Ezt az aszimmetrikus adottságot a kurátorcsapat modern ötlettel egyensúlyozta. A kiállításra becitálta a társművészeteket is.

az mindenesetre
tény, hogy a művek
számszerűségében
a korszak
verhetetlen

a kiállításra
becitálta
a társművészeteket
is

¶ Külhoni múzeumokban ezt a Gesamtkunst-megoldást elég régóta alkalmazzák (nálunk nagyon ritkán, inkább csak kísérletező kedvű vidéki múzeumokban). A táblakép közelében egy váza, a szobor mellett egy garnitúra, a grafika szomszédságában egy jellemző fotó szokta értelmezni ilyenkor az alap mondanivalót. Bár az utóbbi referenciapéldákkal a Nemzeti Galéria ezúttal nem élt – pedig a portrék, életképek műtermi fényképei közül lett volna miből válogatni – a nyitótérben a Zádor Anna-hagyatékából származó pazar támlás székttől a terem sor vége felé kiállított különleges minőségű Zsolnay kerámiákig több jeles ponton – a néző legnagyobb öröme – mégiscsak megszűnhetett a téma lényegéből fakadó, egyhangúan soroló akasztás fenyegetése. A tárlat elejéről már-már hiányzott a néző orrát megcsapó csokoládéillat, a pipafüst és a levendula, a végéről meg a vonatgőz, a parfüm és egy kis ópiumfüst, elkeveredve az abszint szagával. De azért jól volt ez így. A 3D után a 4D nem mindig vált sikeressé.

¶ A „legéletesebb” rendezői komponálással a több alfejezetre bontott *Forradalom és nemzetépítés* szekció lett. Azé a történelemélmény műveké, amelyeket – mint említettem - Krasznaiék nem hagytak ki, de nem is vállalták egészen föl. A hosszanti terem jobb oldalán egy képzeletben húzott időtengelyen sorakoznak a magyar művészetet előre mozdító intézmények, a Marastoni-féle tanodától az intézményesült művészkutatás hiteles helyéig, a frissen fölavatott Nemzeti Múzeumtól a bécsi mintára alkotott Múcsarnok létrehozásáig – igaz, mi nem készült akkoriban bécsi minta szerint? Az időtengely előtt a protagonisták

bronzba öntött képmásai, József nádortól Pulszky Ferencig, Röck Szilárdtól Podmaniczky Frigyesig. Az időtengely fölött a falon pedig az intézmények iparkodásának szép eredményei: a münchenieket leiskolázó Benczúr tobzódó színei (*Vajk megkeresztelése-vázlat*, 1869), a hamvába holt tehetségű Dósa Géza hollandos intellektualizmusa (*Bethlen Gábor tudósai körében*, 1869), az életkép műfajban eminens eredményt fölmutató Pap Henrik mélabúja (*1878-ból, Boszniában*, 1893) vagy a dualizmus leginkább szeretetreméltó festőszárja, Lotz Károly elegáns erotikája (*Lotz Kornélia fekete ruhában*, 1896).

¶ Ezek lennének a hivatalos Magyarország hivatalosan megvásárolt, hivatalos stílusban előadott teljesítményei. Vannak köztük remekművek, vannak csinos darabok, és vannak köztük pusztán kordokumentumok. Akárcsak a velük szemben, a bal oldali falon megvalósított „mini szalonban”, ahol a sűrűn akasztott felület börtönnek látszó keretrácsai közül is ki-kikandikál egy-egy remekmű, egy-egy csinos kép vagy egy-egy felejthető műcsarnoki „futottak még” töltelék. Ha jól fejthető meg a kurátori szándék, akkor ez a sok szépreményű és nemzeti nagylélet bizonyító hivatalosság, valamint az egymás hegyén-hátán nyomakodó, piacot remélő reprezentációs művészet azért zsúfolódott össze ebben az egyetlen teremben, mert az egész kiállítás éppen nem erről szól. Inkább szól a művészi individuumból, az egyéni invencióról, a minden nehézség ellenére is győztes tehetségről. Amely akkor is magyarrá lett és magyar maradt, ha ezt nem föltétlenül hangsúlyozta trikolórral és koronával.

¶ A Nemzeti Galéria a maga újrendezett 19. századát szűkre szabta. Nem foglalkozott sem az előzményekkel, sem az utózmányokkal. Nincs benne sem a nagy idők előtti „por és sár”, továbbá kimaradt a millenniumi „fesz és pomp”. Hiányoznak a dokumentatív jellegű művek és a modernizmus felé tett első félénk lépések (Szinyei-Merse még itt van, Nagybánya már nincs). Legfőképpen pedig távollétükkel ajándékoztak meg az üressé csépelt iskolai folyosókról ismerős „szenzációképek”. Részben azért, mert a légkondicionált Munkácsy-termek anyagai a láthatás alól természetes fölmentést kaptak, részben azért, mert a lépcsőházból nyíló szálák, a királyi épület praktikus belakásának igénye nem tekinthetett el a mozivászon nagyságú festmények kiakasztásától, részben – merem remélni – talán azért, mert Krasznaiék ezzel a válogatással mást akartak kifejezni.

¶ Egy szerényebb, szolidabb, folytonosságot sejtető, csöndben fejlődő és a vakító látványosságokhoz képest szimpatikusan hazai képzőművészetet. Ez lenne annak az egyenes fejlődésben reménykedő polgári és civil Magyarországnak a produkciója, amelyről a múlt és jelen művészettörténete – és persze történetírása – sokszor megfeledezett és megfeledeznek. Ez az újrendezés tehát a szabályt erősítő kivétel.

nem foglalkozott
sem az előz-
ményekkel, sem
az utózmányokkal,
nincs benne sem
a nagy idők előtti
„por és sár”, továbbá
kimaradt
a millenniumi
„fesz és pomp”

